

מוקצה בחפצים המיועדים לשימוש בשבת משום פיקוח נפש

השאלה

אנשים שעיסוקם בפיקוח נפש כגון חיילים או רופאים, צריכים לטלטל עמם כל מיני חפצים, שלכאורה הם מוקצה. כמובן, באותו הזמן שהחפצים משמשים לפיקוח נפש, מותר לטלטל אותם כשם שמותר לעבור על כל איסורים שבתורה, משום פיקוח נפש. השאלה היא, אם מותר לטלטל אותם עוד לפני שמגיע שלב פיקוח הנפש עצמו, או אחרי כן.

לדוגמא - חייל שבמסגרת המשמרת שלו בשבת הוא צריך לכתוב. האם הוא רשאי להביא איתו למשמרת עט שבת ולקחת את העט בחזרה לאחר המשמרת, על מנת שלא יאבד?

ברור שהשאלה העיקרית היא על לקיחת העט בחזרה לאחר המשמרת, שהרי אז ברור שאין שום פיקוח נפש שמצדיק את לקיחת העט. אולם, לעיתים השאלה היא גם לפני המשמרת: האם בנסיבות שבהם לא ברור שהחייל יצטרך לכתוב במהלך המשמרת, מותר לו לקחת את העט, שמא הוא יצטרך לכתוב.

תשובה

אם מדובר בחפצים שאדם תכנן מראש לפני שבת להשתמש בהם בשבת, כגון שידע מראש שתהיה לו משמרת בשבת ויצטרך להשתמש בחפצים אלו, הרי שאם יש חשש שהעט יגנב או יאבד וכו', יש מקום להקל לקחת אותו חזרה עם תום המשמרת.

במקרה כזה, רצוי לטלטל את העט או הכלים האחרים שלא בידים, אלא למשל שיהיו מונחים באפוד עוד מלפני השבת, ושיהיה באפוד גם דברי היתר, כך שהאפוד יהיה בסיס לדבר האסור והמותר, ואז ממילא מדובר רק בטלטול מן הצד.

נימוקים

הגמרא במסכת ביצה (כו:) דנה בשאלה אם יש מוקצה לחצי שבת. דהיינו, מה הדין כאשר בין השמשות חפץ לא היה נחשב מוקצה, ובשבת הוא הפך למוקצה, אבל סיבה זו נעלמה במהלך השבת. למשל, גרוגרות וצימוקים שהועלו על הגג, ובין השמשות עוד לא הסריחו, ולאחר מכן במהלך השבת הסריחו וחזרו למצב ראוי לאכילה.

הראשונים (רא"ש שם פרק ג סימן ז; טור אורח חיים סימן שי סעיף ג) פסקו, שאין מוקצה לחצי שבת, וכן נפסק בשולחן ערוך (שם).

כיוצא בכך, אומרת הגמרא במסכת חולין (טו.) דנה במי שעשה מלאכה בשבת, כגון שבישל בשבת או שחט בשבת - האם המאכל או הבהמה נאסרים בגלל שעשה מלאכה בשבת. לדעת רבי מאיר, העושה מלאכה בשוגג, לא אסר את החפץ שבו נעשתה המלאכה.

הגמרא אומר, שגם השוחט בהמה בשבת בשוגג, הבהמה מותרת. ואמנם, סתם כך בעל חיים הוא מוקצה, ואם כן היה ראוי לאסור את הבהמה בגלל איסור מוקצה, אבל כאשר היה לו חולה בביתו מבעוד יום, שהבריא במהלך השבת (לפני השחיטה), הבהמה מותרת באכילה, ואיננה מוקצה. וביאר שם רש"י את טעם הדין:

שהיה לו חולה - מע"ש דכיון דשוגג הוא כלאוקמינן וליכא איסור שבת איסור מוקצה נמי ליכא דעומדת לשחיטה

היתה בין השמשות ואפילו בשבת משום דחולי דפיקוח נפש דוחה את השבת.

דיון בהקשר זה קיים גם לגבי סכין של מילה, שהשתמשו בו בשבת. מן הסתם, המוהל ידע מראש על הברית הצפויה, ואם כן, בין השמשות הסכין יועדה לשימוש בשבת. בבית יוסף (יורה דעה סימן רסו סעיף ב) כתב בשם רבנו ירוחם (נתיב אדם וחיה נתיב א חלק ב), שמותר לטלטל את הסכין לאחר המילה:

ומותר לטלטל הסכין ולהסירו אחר המילה דמאחר שטלטל הכלי בהתר מחזירו לאי זה מקום שירצה אף על פי שאין לו תינוק אחי למול כך כתב הרמב"ן בתשובה. מלשונו של רבנו ירוחם נראה, שטעמו של ההיתר הוא לא בגלל שאין מוקצה לחצי שבת, אלא מחמת שהסכין נמצא בידי של המוהל בהיתר. והרי זה כדעת התוספות בביצה (ג: ד"ה אמר)¹. בדרכי משה (שם אות א) כתב בשם מהרי"ל, שמיד אחרי המילה יזרוק הסכין מידו משום מוקצה. אבל הדרכי משה סובר שהעיקר כדעת רבנו ירוחם, אלא שהוא מנמק את דבריו באופן שונה: ולי נראה דברי רבינו ירוחם, דמאחר שלא הקצה לבין השמשות יוכל לטלטלו לאיזה מקום שירצה. וכן פסק ברמ"א (שם סעיף ב), וכן כתב גם מהרש"ל בתשובה (סימן מ, ויש"ש ביצה פרק ג סימן טז). הטי"ז (סק"א) חולק על הרמ"א. לדעתו, ההיתר ש'אין מוקצה לחצי שבת' מתייחס רק לחפץ שבין השמשות היה ראוי לחלוטין, כמו אותן גרוגרות וצימוקים. אבל חפץ שהיה מוקצה בבין השמשות, אלא שהיה לו שימוש היתר באותה השבת, לא נדון בגדר של 'אין מוקצה לחצי שבת', שהרי הוא באמת היה מוקצה. ראייתו של הטי"ז היא מהגמרא בביצה (יא.). המשנה אומרת, שלדעת בית הלל מותר ליטול ביום טוב את העלי, כדי לקצב עליו בשר, אף שעלי הוא כלי שמלאכתו לאיסור (מלאכת טוחן). וכותבת על כך הגמרא:

תנא ושין שאם קצב עליו בשר שאסור לטלטלו.

כלומר, ברגע שמסתיים השימוש המותר של הכלי, הוא חוזר לאיסורו. ואם היינו אומרים שאין מוקצה לחצי שבת, היינו אומרים שכיוון שבחג יש לו שימוש של היתר, שוב הוא לא נאסר כלל. אמנם, על דברי הטי"ז יש להקשות מהגמרא בחולין שהזכרנו, שהתירה בהמה שנשחטה כאשר בין השמשות היה חולה מסוכן שהיתה ראויה לו. ויש מקום לחלק, שהעלי המדובר, לא יועד באופן ספציפי לחג זה כדי להשתמש בו. במקרה כזה צודק הטי"ז, שכיוון שהכלי היה מוקצה בבין השמשות, לא אומרים בו 'אין מוקצה לחצי שבת'. אבל כאשר הכלי (או הבהמה) יועד לשימוש ספציפי בשבת זו, כגון סכין של מילה למול בשבת הזו, או בהמה כשיש חולה מסוכן בבית, שוב הוא אינו מוקצה בבין השמשות, שהרי מצד עצמו הוא ראוי לשימוש, אלא שאיסור שבת גורם לכך שאי אפשר להשתמש בו בבין השמשות, ובמקרה הנדון, אדרבה תוכנן להשתמש בו, ואם כן, בבין השמשות, הסכין או הבהמה לא היו מוקצים, וכן כתב הש"ך בנקודות הכסף שם.

למעשה, גם המגן אברהם (סימן שלא סק"ה) החמיר כמו הטי"ז.

במשנ"ב (סימן שי סקט"ו) כתב שיש להחמיר כדעת הטי"ז והמג"א, אלא שכתב שאם יש חשש שהסכין יגנב, יש להקל על סמך דברי הרמ"א והש"ך. בשו"ת שבט הלוי (חלק ד סימן קלה) כתב:

---

¹ כהבנתי ברבנו ירוחם כתב המגן אברהם (סימן שלא סק"ה). ובטי"ז יורה דעה שם סק"א צמצם את ההיתר עוד יותר, וכתב שהוא רק משום שהסכין יקר ויתקלקל אם ישליכוהו מיד, ואם ימנעו מלמול בשבת, וזהו אחד הדברים שהתירו סופן משום תחילתן. וכתב, שלכן ההיתר הוא רק להחביא את הסכין באותו החדר עצמו, ואפילו לא להעבירו לחדר אחר.

ולהלכה דעת המקילין הלא המה הרמב"ן ורבינו ירוחם הב"י הרמ"א והמהרש"ל שהם רוב בנין ומנין
בהוראה והלכה כמותן ואף על פי שהט"ז מג"א והגר"א חולקים כבר נהגו העולם להקל להצניע על כל
פנים.

לפי זה, גם לגבי טלטול חפצים כמו עט שבת וכו', אם מדובר בחפצים שאדם תכנן מראש לפני
שבת להשתמש בהם בשבת, כגון שידע מראש שתהיה לו משמרת בשבת ויצטרך להשתמש בחפצים
אלו, דינם כמו הסכין של המילה, ואם יש חשש שהעט יגנב או יאבד וכו', יש מקום להקל לקחת
אותו חזרה עם תום המשמרת. וכן כתב גם בנשמת אברהם (אורח חיים סימן שא ס"ק יט, הערה 6)
בשם הגרש"ז.

במקרה כזה, רצוי לטלטל את העט או הכלים האחרים שלא בידים, אלא למשל שיהיו מונחים
באפוד עוד מלפני השבת, ושיהיה באפוד גם דברי היתר, כך שהאפוד יהיה בסיס לדבר האסור
והמותר, ואז ממילא מדובר רק בטלטול מן הצד.